

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Práce učitele v malotřídních školách

Jana Babáková, Jana Kulhánková

2022

Fakultní učitel jako facilitátor kvalitní přípravy budoucích učitelů mateřských škol
a 1. stupně ZŠ, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_068/0015923

Informace o autorech:

Mgr. Jana Babáková vystudovala na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obory Vychovatelství a Speciální pedagogika, na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích obor Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Téměř čtrnáct let se věnovala zájmovému vzdělávání dětí a žáků v domě dětí a mládeže a vychovatelství. Pak začala vyučovat na 1. stupni základní školy. Nejdříve v plně organizované základní škole, pak i ve speciální škole, kde pracovala s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V současnosti působí na Základní škole v Bohutíně, kde již bezmála dvanáct let pracuje jako učitelka malotřídní školy, metodik prevence a výchovný poradce. Aktivně se podílí na zkvalitnění výuky v malotřídních školách prostřednictvím své pedagogické, osvětové i lektorské činnosti.

Mgr. Jana Kulhánková vystudovala na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obory Učitelství pro mateřské školy, Učitelství pedagogiky pro SŠ a VOŠ, Speciální pedagogika, na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích obor Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Deset let pracovala jako vedoucí učitelka mateřské školy, věnovala se výchově a vzdělávání dětí předškolního věku. V současné době působí jako ředitelka Základní školy a Mateřské školy v Horním Městě (malotřídní škola), jako pedagog předmětů Pedagogika, Předškolní pedagogika na vyšší odborné škole, jako odborný konzultant v oblasti školství a lektor. Je zakládající členkou Kabinetu malotřídních škol a Kabinetu mateřských škol mikroregionu Rýmařovsko. Problematice malotřídních škol se věnuje nejen v rámci své pedagogické praxe, ale i mimo ni. Aktivně se podílí na zkvalitnění a rozvoji spolupráce malotřídních škol v regionu.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Anotace:

Studenti získají formou praktického semináře základní znalosti a přehled o historii malotřídních škol. Formou přednášky s praktickými ukázkami se seznámí s organizací a specifiky malotřídních škol v širším kontextu. Budou schopni reflektovat souvislost mezi různými aspekty fungování malotřídek. Dále získají přehled o možnostech a limitech malotřídních škol, o základních metodách, formách a organizaci výuky ve spojených ročnících. Praktickými aktivitami, ukázkami, náměty si budou schopni naplánovat výukové činnosti pro danou cílovou skupinu, zpracovat výukové téma. Seminář bude veden prezenčně, případně distančně.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD	3
1 VYMEZENÍ POJMŮ.....	4
2 MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY V HISTORII POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY	7
3 SPECIFIKA MALOTŘÍDNÍCH ŠKOL V ŠIRŠÍM KONTEXTU	10
4 SPECIFIKA MALOTŘÍDNÍCH ŠKOL Z ODBORNÉHO HLEDISKA	15
5 METODY, FORMY A ORGANIZACE VÝUKY	18
6 INDIVIDUALIZACE PRÁCE, PŘÍPRAVA NA VYUČOVACÍ HODINU	22
ZÁVĚR	27
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	28
DOPORUČENÁ LITERATURA	29

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ÚVOD

Tématem semináře jsou malotřídní školy v České republice. Současné představy o malotřídních školách, jak vlastně fungují, jsou pro mnoho laiků, ale i odborníků z řad pedagogické veřejnosti značně mlhavé (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

V rámci praktického semináře budou jeho účastníkům přiblíženy zajímavé a specifické aspekty i podmínky fungování malotřídních škol ve školské praxi s ohledem na politické, demografické, sociální i vnitřní faktory.

První aktivita je zaměřena na seznámení s terminologií. Druhá je ohlédnutím do historie malotřídních škol.

Třetí a čtvrtá aktivita seznamuje účastníky se specifiky malotřídních škol v širším i užším kontextu. Ve snaze rozklíčovat široké spektrum funkcí malotřídních škol budeme společně nacházet odpovědi na otázky souvisejícími s konceptem komunitních škol a přesahem směrem k potřebám obce a jejích obyvatel. Věnujeme se také řízení malotřídek a všem aktérům vzdělávacího procesu.

Tématem páté aktivity jsou možnosti a limity malotřídek, jejich specifické rysy, individualizace ve výuce, metody, formy a organizace výuky v heterogenních třídách.

Šestá aktivita je ryze praktická. Obrací pozornost k vnitřnímu dění v těchto školách a zejména k výuce ve třídách. Obsahem aktivity je praktická ukázka přípravy na vyučovací hodinu, společná tvorba a projektování pedagogické práce.

Všechna témata semináře a jednotlivých aktivit jsou uvozována teoretickými vstupy a doprovázena praktickými ukázkami, zkušenostmi a činnostmi.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

První aktivita je zaměřena na seznámení s terminologií. Seznamuje s pojmem malotřídní škola s ohledem na odbornou literaturu a zdroje, na platnou legislativu. Uvedení do teoretických souvislostí položí základy postupného propojování teorie s praxí. Účastníci budou schopni orientace v základních pojmech. Zejména si vysvětlí užívání pojmu malotřídní a malotřídní škola tak, jak je ho užíváno v odborné literatuře.

Trnková, Knotová, Chaloupková (2010) považují za malotřídní školu tu, v jejíž alespoň jedné třídě jsou vyučováni žáci více než jednoho ročníku.

Studenti budou také seznámeni se základním uspořádáním, metodami, formami a organizací výuky v malotřídní škole.

Malotřídní školy jsou oficiální součástí českého školství stejně jako všechny plně organizované školy. Jsou to školy, které se nacházejí obvykle v menších obcích. Zřizují se proto, aby žáci prvního stupně základních škol měli možnost navštěvovat školu v místě bydliště a nemuseli dojíždět do vzdálených měst. Díky malému počtu obyvatel v obcích, a tedy i dětí navštěvujících školu, je systém v malotřídních školách tomu také uzpůsoben. Množství žáků navštěvujících školu by většinou nenaplnilo třídy rozdělené podle jednotlivých ročníků, proto jsou ročníky slučovány. Vzniká odlišný prostor pro výuku ve srovnání s plně organizovanými základními školami. Výuka v malotřídní škole má svá specifika, její forma musí být přizpůsobena malotřídnímu uspořádání tříd. Na učitele to tedy klade odlišné nároky ve způsobech práce. Učitel musí znát specifika, způsob výuky, možnosti a úskalí tříd v malotřídních školách, aby mohl dobře působit ve výchovně vzdělávacím procesu. Učitel musí splnit stejné výchovné a vzdělávací cíle, jako je tomu na plně organizované škole. Proto musí pečlivě zvolit jednotlivé metody, formy práce a organizaci tak, aby splnil úkoly a cíle v jednotlivých ročnících. Přes fungování malotřídní výuky se otevírá také prostor problematice malotřídního prostředí. Školská legislativa nehovoří přímo o malotřídních školách, rozlišuje pouze základní školy se všemi 9 ročníky a takové školy, kde je školních tříd méně (tedy malo-

třídky). V České republice tvoří malotřídky zhruba 38 % základních škol. Zřizovatelem malotřídky může být obec, kde se škola nachází, registrovaná církev, právnická či fyzická osoba (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Téma:

Malotřídní školy

Vzdělávací cíle:

Účastníci budou schopni definovat základní pojmy týkající se malotřídní školy, porovnat teoretický výklad pojmů z odborné literatury.

Pomůcky, materiál:

PC, psací potřeby, papír

Popis aktivity:

Na základě znalostí a zkušeností budou formou aktivizační metody „Myšlenková mapa“ zjištěny základní poznatky o tématu. Co víme? Co chceme vědět? Co od semináře očekáváme? Pomocí prezentace – přednášky bude studentům představen výklad základních pojmů s odkazem na odbornou literaturu. Diskusí k tématu budou studenti srovnávat jednotlivé odborné teorie a názory na fungování malotřídních škol (Grecmanová & Urbanovská, 2007).

Program činností:

1. Zjištění základních poznatků o tématu formou aktivizační metody „Myšlenková mapa“ (tvorba myšlenkové mapy ve skupinách 3 – 5 studentů).
2. Prezentace zjištěných poznatků v rámci celé studijní skupiny (na vyzvání lektorem se postupně vystřídají všechny skupiny).
3. Přednáška – výklad základních pojmů k tématu dle prezentace s odkazem na odbornou literaturu.
4. Diskuse k tématu – srovnávání jednotlivých názorů studentů s odbornými teoriemi na téma vnímání malotřídních škol širokou veřejností (sdílení zkušeností studentů).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Časová dotace

1 hodina

Metodické poznámky:

Jakou školu můžeme považovat za malotřídní?

Jak jsou malotřídní školy vnímány?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

2 MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY V HISTORII POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Tato aktivita seznamuje studenty se stručnou historií vývoje malotřídních škol od roku 1774 až po současnost. Přednáška je zasazena do historického kontextu, uspořádání a vývoje ve společnosti. Informace se opírají také o dobové zákony a legislativu. Doplňující aktivitou je diskuse k tématu a doplnění historických údajů, poznatků, postřehů. Účastníci semináře budou schopni orientovat se v historii malotřídních škol s ohledem na historické souvislosti, vytvoří časovou osu vývoje těchto škol.

1774 Po přijetí návrhu Ignaze von Felbigera byla uzákoněna povinná šestiletá školní docházka.

1869 Vydán Základní školský zákon, dochází k prodloužení docházky na osm let, objevuje se pojem malotřídní škola.

1922 Malý školský zákon, počet žáků 60, na malotřídních školách 50 na učitele.

Pro malotřídní školy vydány speciální osnovy, zestručněný obsah učiva.

1948 Školský zákon – jednotná škola – škola národní a škola střední, 1. a 2. stupeň.

Pro malotřídní školy začaly platit stejné, neupravené osnovy jako pro školy plně organizované. Název malotřídní škola byl vypuštěn a byl kompenzován odborným výrazem „škola s menším počtem tříd“.

1953 Nově vytvořený systém (maximálně připodobněný struktuře sovětského školství) měl více respektovat nové potřeby národního hospodářství, povinná školní docházka (dále jen PŠD) osmiletá, gymnázia zrušeny, nahrazeny tzv. jedenáctiletkami.

1960 PŠD devítiletá, střední všeobecně vzdělávací školy.

1973 Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy – prodloužení PŠD na deset let. Současně zkrácení ZŠ na osm roků (první stupeň na čtyři roky), všichni žáci pak musí dokončovat PŠD na některé střední škole, střední odborná učiliště jsou

prohlášena za hlavní proud středního školství. Ve spojené třídě, jejíž součástí byl první ročník, mohlo být maximálně 30 dětí (Kuzmin, 1981).

V platné školské legislativě se uvádí, že lze tam, kde nejsou podmínky ke zřízení všech devíti ročníků, zřídit základní školu, která nemá všechny ročníky. Tedy školu malotřídní. Školy tvořené jednou třídou by měly mít minimálně deset žáků, dvěma třídami dvanáct žáků, třemi třídami čtrnáct a čtyřmi třídami patnáct. U těchto počtů lze povolit výjimku, tedy navýšení nebo snížení počtu o čtyři žáky (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Téma:

Historie malotřídních škol

Vzdělávací cíle:

Účastníci budou schopni orientovat se v historii malotřídních škol a zasadit tyto poznatky do dobových souvislostí. Budou schopni vytvořit časovou osu vývoje těchto škol a zasadit do historického kontextu. Budou ochotni diskutovat o tématu.

Pomůcky, materiál:

Papír velkého formátu, fixy, pastelky

Popis aktivity:

Základem této aktivity je přednáška – výklad na základě prezentace. V průběhu výkladu budou studenti diskutovat o významu jednotlivých etap vývoje malotřídních škol, o ovlivnění tohoto vývoje historickými událostmi. V rámci aktivní skupinové činnosti vytvoří časovou osu vývoje těchto škol. Diskutovat budou také o historických dobových událostech a vlivu na vývoj našeho školství a systému. Způsobem kontroly dosažení vzdělávacího cíle bude dotazování, zhodnocení jednotlivých údajů, informace získané při skupinové diskusi.

Program činností:

1. Přednáška – výklad na základě připravené prezentace na téma historie vývoje malotřídních škol.
2. Diskuse v rámci celé studijní skupiny o významu jednotlivých etap vývoje malotřídních škol v kontextu významných historických událostí (státní a politické zřízení, dobové události).
3. Tvorba časové osy vývoje malotřídních škol. Studenti pracují ve dvojicích a na základě získaných informací sestavují časovou osu. Reflexí činnosti je sdílení výsledků činnosti a vzájemná kontrola mezi jednotlivými dvojicemi ve čtyřčlenných skupinách.
4. Kontrola dosažení vzdělávacího cíle formou kladení otázek lektorem, zhodnocení jednotlivých údajů, skupinová diskuse.

Časová dotace

1 hodina

Metodické poznámky:

Doplňující otázky:

Dokážete charakterizovat jednotlivé státní a politické zřízení v ČR?

Jak ovlivnila politická situace naše školství v dané době?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

3 SPECIFIKA MALOTŘÍDNÍCH ŠKOL V ŠIRŠÍM KONTEXTU

V rámci této aktivity se studenti seznámí s podmínkami, v nichž malotřídní školy fungují. Zaměřena je především na analýzu vnějších faktorů působících na existenci a rozvoj těchto škol. Především vnějších faktorů politických, demografických, sociálních, ale i faktorů vnitřních spočívajících v řízení a organizaci malotřídních škol (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

V každodenním životě těchto škol dochází k působnosti výše uvedených faktorů současně. Proto budou účastníci semináře po absolvování aktivity schopni vyjmenovat a posoudit všechny vlivy, definovat míru propojenosti a ovlivnění jednotlivých složek, okolností a faktorů. Budou ochotni diskutovat k tématu malotřídních škol, jako škol venkovských. Seznámí se s konceptem komunitní školy. Způsobem prověření dosažení cíle bude diskuse ve skupině a kladení otázek ke správnosti údajů.

Počet tříd a jejich uspořádání v malotřídce je závislé na počtu zapsaných žáků i na zavedených zvyklostech dané školy. V pedagogické praxi se lze setkat s různým počtem tříd i kombinací ročníků v ní, na jedno až čtyřtřídní školu s různými variantami spojování ročníků.

Výuka obsahuje určité zákonitosti či charakteristické prvky, které k jejímu vykonávání patří, bez ohledu na to, zda se jedná o malotřídní nebo plně organizovanou školu.

Z hlediska volby forem a metod výuky v malotřídním vyučování se výrazně odlišuje oproti výuce na plně organizované škole. V malotřídní výuce je zcela zásadní organizace činností ve vyučování. Učitel má na starost žáky různých ročníků a musí vyučovací hodiny sestavit, promyslet a naplánovat tak, aby splnil daný cíl učiva ve všech „věkových kategoriích“ (třídách). Proto se výuka ve třídě malotřídní školy vyznačuje střídáním přímé práce učitele a samostatné práce žáků.

Nároků a požadavků kladených na učitele při přímé výuce je mnoho. Týkají se například správného reagování na požadavky a potřeby žáků různého věku, vhodného navazování na předchozí učivo dobře zvolenou formou, přiměřenosti skupinového vyučování, využití

sloučenosti více ročníků pro opakování probrané látky, dostatečná časová dotace pro nově probírané učivo atd. (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Způsob zacházení s časem v malotřídní výuce můžeme zařadit mezi významnou odlišnost oproti výuce na plně organizované škole, zejména na jeho správné a efektivní rozložení, což je v malotřídce nezbytné.

Mezi další odlišnosti ve vyučování v malotřídní škole můžeme zařadit rozdíl v kladení požadavků na žáky z pohledu ohleduplnosti ke spolužákům z jiného ročníku. Žáci i učitel musí ve výuce pamatovat na to, že ve třídě nejsou jako ročník sami, a snažit se přizpůsobovat své chování tak, aby se navzájem co nejméně rušili.

Specifické je také využívání samostatné práce žáků. Tato forma výuky je vždy zařazena do vyučovací hodiny a musí být zvolena takovým způsobem, aby plnila danou funkci (procvičení nové látky, opakování starší, prohloubení znalostí atd.) (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Téma:

Specifika malotřídních škol

Vzdělávací cíle:

Studenti budou schopni definovat všechny komponenty podílející se na fungování a rozvoji malotřídních škol. Budou ochotni předkládat otázky k danému tématu, uvádět své zkušenost a postřehy, odpovídat na dotazy spoluúčastníků.

Pomůcky, materiál:

Papír formátu A1, papír formátu A4, psací potřeby, PC

Popis aktivity:

V rámci této aktivity budou účastníci semináře postupně seznamováni formou prezentace (přednášky a výkladu) se všemi faktory, které ovlivňují fungování malotřídní školy. Seznámí

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

se s konceptem venkovské školy a školy komunitní. Na základě praktických příkladů se formou kladení otázek a odpovědí spojí teoretický základ s praxí. Součástí je také úkol k zamyšlení, v němž budou studenti přemýšlet o problémech současných malotřídních škol, navrhnou způsob jejich řešení. Také se zamyslí nad možnostmi a limity malotřídních škol v porovnání s plně organizovanými školami.

Program činností:

1. Přednáška formou prezentace s výkladem.
2. Sdílení dobré praxe formou kladení otázek studentů lektorům, spojování teoretického základu z přednášky s příklady z praxe a praktickými ukázkami.
3. Úkol k zamyšlení č. 1 s diskusí na téma problémy malotřídních škol a jejich řešení. Studenti pracují na tomto úkolu samostatně, v celé studijní skupině pak sdílí své názory, postoje, zkušenosti.
4. Úkol k zamyšlení č. 2 s diskusí na téma možnosti a limity malotřídních škol ve srovnání s plně organizovanými školami. Studenti pracují ve skupinách (5 – 7 studentů), diskutují klady a zápory malotřídních, obhajují vzájemně své názory, postoje a zkušenosti. Vše zaznamenávají na arch papíru formátu A1. Po ukončení práce si ze svého středu vyberou zástupce, který prezentuje informace ostatním studentům v celé studijní skupině. Ti se pak mohou k jednotlivým bodům vyjadřovat, obohacovat prezentaci svými náměty, příklady, připomínkami, mohou vyjadřovat souhlasné nebo nesouhlasné stanovisko. Všechny skupiny se prostřídají.
5. Úkol k zamyšlení č. 3 na téma pregraduální příprava pedagogů na výuku v malotřídních školách. Studenti pracují na úkolu samostatně, své zkušenosti, náměty, názory zaznamenávají na papír. V rámci celé studijní skupiny pak o tématu diskutují.

Časová dotace

1,5 hodiny

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Metodické poznámky:**Témata přednášky:**

- Malotřídky z organizačního hlediska (velikost, naplněnost, počty tříd, počty žáků, způsoby a možnosti organizace výuky, pedagogický sbor, organizační struktura školy).
- Vzdělávací politika státu vzhledem k malotřídním školám.
- Vzdělávací politika na místní úrovni.
- Demografické a geografické charakteristiky.
- Sociální a kulturní charakteristiky.
- Postavení malotřídní základní školy na venkově.
- Občanská vybavenost a potenciál obce s malotřídní školou.
- Angažovanost malotřídek ve prospěch veřejného života obcí.
- Koncept komunitní školy.
- Role ředitele školy (nároky na ředitele školy, role vzhledem ke zřizovateli, k veřejnosti, komunitě, pracovníkům školy, klientům školy, budování vztahové sítě).
- Role pedagogických pracovníků školy, jejich profesní charakteristiky a kvalifikovanost, nároky na učitele malotřídní školy.
- Kvalita vybavení malotřídních škol pohledem ředitele.
- Specifika malotřídních škol z odborného hlediska dle názorů odborné pedagogické veřejnosti.

(Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Úkoly pro studenty k zamyšlení

- Mají malotřídní školy, dle vašeho názoru, výrazné problémy? Zamyslete se nad případnými problémy malotřídních škol a přemýšlejte, jak by se daly vyřešit.
- Zamyslete se nad možnostmi a limity malotřídních škol ve srovnání s plně organizovanými školami (+, -).
- Zamyslete se nad dostatečností přípravy pedagogů pro výuku na malotřídních školách.

Doplňující otázky:

- Specifickým znakem malotřídních škol je spojování ročníků do tříd. Můžete popsat výhody i nevýhody takto spojených ročníků ve výuce?
- Co potřebuje znát rodič dítěte před přijetím na tento typ školy?

4 SPECIFIKA MALOTŘÍDNÍCH ŠKOL Z ODBORNÉHO HLEDISKA

Aktivita je zaměřena na srovnání pohledů na fungování malotřídních škol odborníků z řad pedagogické veřejnosti. Účastníci semináře po absolvování aktivity budou schopni vyjmenovat a posoudit klady i zápory fungování malotřídních škol, zejména v souvislosti na dopady na všechny aktéry života těchto škol (žáci, rodiče, veřejnost, pedagogové). Seznámí se se specifickými rysy malotřídních škol z odborného hlediska.

Specifické rysy malotřídních škol dle Zormanové (2015) jsou:

- Jelikož počet žáků ve třídě malotřídní školy je malý, má vyučující možnost věnovat se jednotlivým žákům individuálně a žákům je dáno ve výuce více prostoru, mohou se více projevit.
- Vyučování v malotřídní škole vede žáky ke kooperaci.
- Umožňuje učení se mladších dětí od starších.
- Mezi dětmi panuje větší pocit sounáležitosti, a to jak ve třídě, tak i ve škole.
- Vztahy v učitelském kolektivu bývají otevřenější a hlubší ve srovnání s klasickou školou.
- Učitelé znají všechny žáky i jejich rodinné zázemí.
- V malotřídních školách učitelé obvykle více spolupracují s rodiči žáků.
- Příprava na výuku v malotřídní škole a také její realizace klade na učitele vysoké nároky.

Velmi podobný pohled na specifika malotřídních škol mají také autorky Trnková, Knotová, Chaloupková (2010):

- V malotřídních školách lze díky menšímu počtu žáků uplatnit rozdílné metody a formy práce, než je tomu na běžných základních školách.

- Malotřídní škola svou atmosférou dovoluje pedagogovi více propojovat teoretické poznatky se skutečností.
- Vše záleží jen na učiteli a jeho kreativitě.
- Díky malému množství žáků lze více uplatňovat individuální činnosti, skupinové práce nebo projektové vyučování.
- Tato skutečnost dovoluje učiteli větší individuální péči nejen žákům se specifickými poruchami učení, ale i dětem nadaným.

Téma:

Specifika malotřídních škol z odborného hlediska

Vzdělávací cíle:

Studenti budou schopni posoudit všechny informace podílející se na fungování a rozvoji malotřídních škol. Budou ochotni předkládat otázky k danému tématu, uvádět své zkušenost a postřehy, popsat dopady možností a limitů malotřídních škol na všechny aktéry vzdělávacího procesu.

Pomůcky, materiál:

PC, psací potřeby, papír

Popis aktivity:

Během aktivity budou účastníci semináře postupně seznamování formou prezentace (přednášky a výkladu) s možnostmi a limity malotřídních škol z pohledu odborníků v oblasti pedagogiky a školství. Na základě praktických příkladů se formou kladení otázek a odpovědí spojí teoretický základ s praxí. Součástí je také zamyšlení nad dopady těchto limitů a možností na všechny aktéry vzdělávání v malotřídních školách (žáci, rodiče, veřejnost, pedagogové).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Program činností:

1. Přednáška formou prezentace s výkladem.
2. Sdílení dobré praxe formou kladení otázek studentů lektorům, spojování teoretického základu z přednášky s příklady z praxe a praktickými ukázkami.
3. Úkol k zamyšlení č. 1 s diskusí na téma dopady možností a limitů malotřídních škol na všechny aktéry vzdělávacího procesu. Studenti pracují na tomto úkolu ve dvojicích, vzájemně diskutují na dané téma a názory a zkušenosti zaznamenávají. V celé studijní skupině pak vzájemně sdílí své názory, postoje, zkušenosti.

Časová dotace

1,5 hodiny

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

5 METODY, FORMY A ORGANIZACE VÝUKY

Prostřednictvím této kapitoly se studenti seznámí s hlavním rozdělením metod a jejich využitím v prostředí malotřídní školy. Výběr metody má v procesu vyučování v heterogenních skupinách velký význam.

Účastníci tohoto semináře získají povědomí o nejvhodnějším výběru metod v souvislosti s výběrem organizační formy, s ohledem na složení skupiny, fázi vzdělávacího procesu, na vlastnosti obsahu vzdělávání, schopnosti a zkušenosti učitele a na vybavení školy. Budou schopni uvažovat o předpokladu úspěšnosti výběru metod a organizačních forem k jednotlivým činnostem a aktivitám ve výchovně vzdělávacím procesu v malotřídní škole (Prášilová, 2006).

Slova metoda pochází z řeckého slova *methodos* = cesta.

Volba metod je ovlivněna:

- organizačními formami,
- fází vzdělávacího procesu,
- předcházejícími znalostmi a zkušenostmi žáků a jejich intelektovými předpoklady,
- věkovými zvláštnostmi, věkovými skupinami,
- vlastnostmi vzdělávacího obsahu (učivo),
- schopnostmi a předpoklady učitele,
- vybavením školy.

Nejčastější rozdělení metod je klasické dělení na metody slovní, názorné a praktické.

Aktivizující metody – diskusní, inscenační, heuristické, situační, projektové, ekonomické.

Metody zážitkové pedagogiky.

Organizační formy – skupinová, individuální, frontální.

(Prokešová, 2018)

Téma:

Metody, formy a organizace výuky

Vzdělávací cíle:

Účastníci semináře se seznámí s důležitostí výběru vhodných forem a metod ve výuce heterogenní skupiny v malotřídní škole. Budou schopni vědomosti, praktické náměty a zkušenosti využít v praxi při plánování výuky.

Pomůcky, materiál:

PC, papír, psací potřeby

Popis aktivity:

V rámci aktivity si účastníci semináře zopakují základní dělení metod a organizačních forem ve výuce, kladení otázek a odpovědí (tvorba myšlenkové mapy) v kombinaci s přednáškou a výkladem s prezentací. Seznámí se s vhodností výběru vhodných metod a forem s ohledem na faktory ovlivňující jejich výběr. Při prezenční formě výuky lze využít jako aktivitu zjištění znalostí studentů o tématu aktivizační metodu „Kolečka“ (Grecmanová & Urbanovská, 2007).

Program činností:

1. A Tvorba myšlenkové mapy na téma metody a organizační formy ve výuce ke zjišťování aktuálních znalostí k tématu. Studenti vyjmenovávají jednotlivé formy a metody, lektor zaznamenává na tabuli a tvoří myšlenkovou mapu. Studenti doplňují, diskutují, sdílejí své znalosti k tématu.
B Aktivizační metoda „Kolečka“.
(Lektor může na základě aktuálních potřeb vybrat aktivitu A nebo B.)
2. Přednáška formou prezentace s výkladem k tématu.
3. Diskuse k tématu.

Časová dotace

1 hodina

Metodické poznámky:

Myšlenková mapa (někdy také mentální mapa) je aktivizační metoda ve výuce (grafické uspořádání klíčových slov, doplněné obrázky vyznačující vzájemné vztahy a souvislosti). Je využívána k učení při řešení problémů, při zjišťování aktuálních znalostí k tématu (Grecmanová & Urbanovská, 2007).

Doplňující otázky:

- Uvedte, na čem je závislá volba metody při výuce v heterogenní skupině v malotřídní škole.
- Zdůvodněte, proč jsou některé metody u žáků více oblíbené.
- Které metody nejčastěji využívají učitelé malotřídky při samostatné práci žáků?

Kolečka – skupinová vyučovací metoda

Jde o poměrně nenáročnou metodu, jak na přípravu, tak na organizaci a čas. Je to metoda rychlého aktivizačního způsobu, jak zjistit znalosti studentů, jejich hloubku a rozsah a prověřit, zda studenti porozuměli novému učivu a osvojili si je. Slouží také k vyjádření názorů, postojů, způsobů řešení. Metoda je krátká, většinou trvá 5 – 10 minut (Sitná, 2013).

- Na tabuli zapíšeme téma – Metody a formy výuky. Studenty uspořádáme do skupin (koleček), které pracují současně a snaží se vzájemně se nerušit. Zvolíme v každé skupině zapisovatele, který bude provádět stručný záznam výroků (Sitná, 2013).
- Vyzveme studenty, aby uváděli v jednotlivých skupinách příklady uplatnění základních forem a metod z výuky, ze své souvislé (průběžné) praxe. Studenti povídají postupně (mohou si při tom předávat např. míček), zapisovatel dané skupiny zaznamenává informace. Učitel studenty podporuje (Sitná, 2013).

- Na závěr zapisovatel každé skupiny informace shrne, získané odpovědi uspořádá nebo seřadí podle zvoleného kritéria (třídění činností dle jednotlivých metod uplatněných při práci s žáky). Takto získané informace, činnosti a postupy využijeme v dalších aktivitách semináře (Sitná, 2013).

6 INDIVIDUALIZACE PRÁCE, PŘÍPRAVA NA VYUČOVACÍ HODINU

V průběhu šesté aktivity se studenti seznámí s individualizací a diferenciací v malotřídní škole, s organizací a výběrem metod při konkrétních aktivitách, s vhodností úpravy prostředí, využívání různých prostředků a pomůcek apod. (Grecmanová, Urbanovská & Holoušová, 1998).

Součástí této aktivity je i prezentace vzorové přípravy na hodinu pro heterogenní skupinu žáků. Praktickou formou si studenti osvojí dovednost projektování pedagogické práce, tvorby přípravy na vyučovací hodinu. Studenti si sami připraví aktivity, činnosti pro žáky smíšené třídy (1. a 2. ročník) s prvky diferenciaci a individualizace.

Krátkodobá příprava na vyučovací jednotku je součástí dlouhodobé přípravy, kterou postupně učitel kontinuálně doplňuje v průběhu celého školního roku. Krátkodobá příprava musí být zpracována podle didaktických zásad a rovněž musí obsahovat nezbytné součásti. Příprava vyučovací jednotky by měla být v souladu s vymezenými výchovně vzdělávacími cíli, vzdělávacími výstupy, kterých učitel musí dosáhnout prostřednictvím vybraných vyučovacích metod, postupů, didaktických prostředků a učebních pomůcek (Obst, 2017).

Žákům by měl být jasný cíl a význam vyučovací hodiny, vyučovací hodina by měla probíhat v logické struktuře. V průběhu vyučování je nutné obměňovat vyučovací metody a organizační formy, zejména z důvodu zvýšení pozornosti žáků. Žáci by měli být aktivně vtaženi do průběhu vyučovací hodiny, neměli by být jen pasivním příjemcem informací. Důležité je žáky motivovat pomocí moderních koncepcí vzdělávání – zejména pomocí aktivizujících vyučovacích metod. Při sestavování vyučovací hodiny bychom si měli uvědomit, že většina činností zabere více času, než předpokládáme. Důležitým prvkem je uplatňování individuálního přístupu. Vždy je lépe připravit si více, než je skutečně potřebné (Petty, 1996).

Učitel musí svou výuku uzpůsobit tak, aby respektovala individuální zvláštnosti žáků, a to po stránce metodické i obsahové. Hlavní předpokladem je, že každý člověk je jiný (má jiné osobnostní rysy, rodinné zázemí, kulturní prostředí, potřeby, zkušenosti atd.) (Obst, 2017).

Úkolem učitele je podporovat jedinečnost a rozvíjet u žáka jeho individuální schopnosti a dovednosti. V diferencovaném vyučování přizpůsobujeme obsah, metody, formy vzdělávání a řízení výchovně-vzdělávacího procesu skupinám žáků anebo jednotlivci tak, aby byl vyučovací proces co nejefektivnější. Smyslem diferenciací je řídit vyučování, vyučovací proces tak, aby odpovídal každému žákovi. Správně uplatňovaná diferenciací podporuje aktivitu žáka ve vyučovacím procesu a přispívá k jeho efektivnosti. Diferenciací vnitřní znamená, že v rámci vyučovací hodiny se obsah učiva, metody a formy práce učitele přizpůsobují rozdílné úrovni žáků. V diferencovaném vyučování si učitel klade otázky:

- Jaký cíl stanovit směrem k žákovi?
- Jaké úkoly a jaké množství žák zvládne?
- Kolik podpory potřebuje, aby ho vyučování motivovalo?
- Se kterými pomůckami může žák dobře pracovat?
- Co je to za žáka, co je pro něho důležité, co je schopen vykonat, jaké vynaložené úsilí je smysluplné, kde jsou jeho hranice?
- Kde žák potřebuje podporu a pomoc?

Diferenciací vybízí učitele, aby si uvědomili, že třída by měla být místem, kde se učitelé každý den snaží o co nejlepší osvojení učiva (Vališová & Kasíková, 2007).

Téma:

Individualizace práce, příprava na vyučovací hodinu

Vzdělávací cíle:

Účastníci budou schopni orientace v činnostech souvisejících s projektováním výuky v heterogenní skupině. Budou schopni zohlednit všechny ovlivňující faktory využít při plánování pedagogické práce a vytvořit přípravu na činnosti pro konkrétní skupinu žáků. Budou ochotni přemýšlet o důležitosti správného výběru metod, forem a organizaci pro splnění stanového cíle a očekávaných výstupů.

Pomůcky, materiál:

PC, papír, psací potřeby

Popis aktivity:

V první části aktivity se studenti seznámí s konkrétními činnostmi při plánování výuky, s výběrem vhodných metod, forem, organizace, prostředí a pomůcek. Studentům budou předkládány konkrétní aktivity a příklady činností ve vyučování, konkrétní organizace uspořádání tříd, popis výběru metod, a to v jednotlivých předmětech na 1. stupni základní školy.

Ve druhé části se studenti seznámí s konkrétní vzorovou přípravou na vyučovací hodinu pro heterogenní skupinu žáků, s celým procesem její tvorby, s plánováním a projektováním pedagogické práce.

Ve třetí části si na základě vlastního výběru z předložených výstupů předmětů matematika a prvouka sestaví vlastní přípravu na činnosti pro věkově smíšenou skupinu žáků, a to s využitím prvků individualizace a diferenciací, za předpokladu výběru vhodných metod a forem výuky. Studenti své praktické náměty prezentují, mohou diskutovat k tématu, klást otázky, obhajovat svůj výběr, své odpovědi. Ve čtvrté části aktivity se studenti seznámí s praktickou výukou na malotřídní škole.

V závěru semináře budou mít prostor na dotazy lektorům a diskusi k tématům semináře.

Program činností:

1. Prezentace na téma projektování pedagogické práce v malotřídní škole (konkrétní činnosti při plánování výuky, výběr vhodných metod, forem, organizace, prostředí a pomůcek).
2. Seznámení studentů se vzorovou přípravou na vyučovací hodinu.
3. Kladení otázek a doplňujících dotazů k tématu studenty směrem k lektorům.
4. Praktický úkol – studenti vymýšlejí aktivitu pro žáky smíšené třídy (1. a 2. ročník) s prvky diferenciací a individualizace. Studenti pracují na tomto úkolu samostatně, v celé studijní skupině pak prezentují své praktické náměty, diskutují k tématu, kládou otázky a odpovědi, obhajují svůj výběr a tvrzení.

5. Úkol k zamyšlení – studenti přemýšlejí o důležitosti přípravy na hodinu pro začínajícího i zkušeného učitele v malotřídní škole, o tématu diskutují v rámci celé studijní skupiny.
6. Prezentace na téma praktické výuky na malotřídní škole (metody, formy, prostředí, pomůcky, role žáků, role učitele, práce s heterogenní skupinou, aktivity, činnosti, plánování výuky), sdílení dobré praxe.

Časová dotace

2 hodiny

Metodické poznámky:

Praktická aktivita – zadání

Vymyslete aktivitu / činnost pro žáky smíšené třídy (1. a 2. ročník) s prvky diferenciací a individualizace.

Matematika

- Výstup:
  - Rozezná, pojmenuje, vymodeluje základní rovinné útvary.
  - Rozezná, pojmenuje, vymodeluje jednoduchá tělesa.
- Učivo:
  - Základní útvary v rovině – trojúhelník, obdélník, čtverec, kruh.
  - Základní útvary v prostoru – kvádr, krychle, koule, válec.

Prvouka

- Výstup:
  - Pracuje s časovými údaji, uplatňuje elementární poznatky o zvycích, tradicích, o činnostech lidí.

- Učivo:
  - Čas, svátky a tradice (advent, Vánoce),
  - Roční období.

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, 2021)

Úkoly k zamyšlení

Přemýšlejte o důležitosti přípravy na hodinu pro začínajícího učitele i pro zkušeného učitele v malotřídní škole.

Navrhnete optimální řešení uspořádání učebny pro výuku heterogenní skupiny žáků (1., 2. ročník).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ZÁVĚR

Seminář nabízí široký pohled na fungování malotřídních škol a na jejich praxi. Všechna témata jsou zasazena do kontextu, v němž tyto školy působí. Malotřídky jsou univerzálně organizačním typem škol, proto je seminář koncipován s ohledem na seznámení s mnoha oblastmi, které jejich život v reálných podmínkách ovlivňují (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

Pedagogická práce v malotřídních školách je velice pestrá. Je ale i náročná jak profesionálně, tak organizačně. Malotřídní školy jsou spjaté úzce s regionem, s komunitou a mají dlouhou historii. Jejich existence je pro obyvatele venkova zcela zásadní (Trnková, Knotová & Chaloupková, 2010).

V rámci praktického semináře je naší snahou jeho účastníkům přiblížit zajímavé a specifické podmínky fungování malotřídních škol ve školské praxi teoretickými vstupy přinášejícími informace i praktickými ukázkami, zkušenostmi a činnostmi. Důležitou součástí semináře jsou také otázky k zamyšlení a praktické aktivity související s projektováním pedagogické práce pro heterogenní skupinu žáků.

Budeme rády, jestliže seminář obohatí pedagogické poznání a myšlení studentů o fungování malotřídních škol v různých kontextech. Také o dovednost přípravy pedagogických činností s ohledem na prvky diferenciací a individualizace ve vzdělávání a v neposlední řadě s výběrem vhodných metod, forem a organizací výuky.

Věříme, že řada dílčích poznatků a získaných dovedností může být studenty využita i prakticky nejen při dalším studiu, ale i v průběhu jejich profesní dráhy učitele, případně ředitele malotřídní školy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Grecmanová, H., Urbanovská, E., & Holoušová, D. (1998). *Obecná pedagogika*. Olomouc: Hanex.
- [2] Grecmanová, H., & Urbanovská, E. (2007). *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex.
- [3] Kuzmin, M. N. (1981). *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha: Academia.
- [4] Obst, O. (2017). *Obecná didaktika* (2. vydání). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- [5] Petty, G. (1996). *Moderní vyučování: [praktická příručka]*. Praha: Portál.
- [6] Prášilová, M. (2006). *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- [7] Prokešová, M. (2018). *Obecná pedagogika*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.
- [8] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (2021). Praha: MŠMT. Dostupné z <http://archiv-nuv.npi.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani.html>
- [9] Sitná, D. (2013). *Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách* (2. vydání). Praha: Portál.
- [10] Trnková, K., Knotová, D., & Chaloupková, L. (2010). *Málotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido.
- [11] Vališová, A., & Kasíková, H. (2007). *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada.
- [12] Zormanová, L. (2015). Problematika málotřídních škol. *Metodický portál: Články*. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/19727/problematika-malotridnich-skol.html/>

DOPORUČENÁ LITERATURA

- [1] Franclová, M. (2013). *Zahájení školní docházky*. Praha: Grada.
- [2] Hayesová, N. (2007). *Základy sociální psychologie* (6. vydání). Praha: Portál.
- [3] Kuzmin, M. N. (1981). *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha: Academia.
- [4] Morkes, F. (2010). Proměny povinné školní docházky. *Učitelské noviny: Proměny povinné školní docházky*. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>
- [5] Průcha, J. (2012). *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání* (3., aktualizované vydání). Praha: Portál.
- [6] Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika* (6., aktualizované a doplněné vydání). Praha: Portál.
- [7] Šafránek, J. (1918). *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek. 1848-1913*. Praha: Matice česká.
- [8] Valachová, P. (2005). Málotřídní školy, minulost a současnost. *Učitelské noviny: Málotřídní školy, minulost a současnost*. Dostupné z <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3465>
- [9] Vališová, A., & Kasíková, H. (2007). *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada.
- [10] Zormanová, L. (2015). Problematika málotřídních škol. *Metodický portál: Články*. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/19727/problematika-malotridnich-skol.html/>

Název projektu: Fakultní učitel jako facilitátor kvalitní přípravy budoucích učitelů mateřských škol a 1. stupně ZŠ

Název anglicky: The Faculty Staff as Facilitators of Quality Training for Future Pre-school and Primary School Teachers

Reg. číslo projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_068/0015923

Doba řešení: 1. 1. 2020 – 31. 12. 2022 (36 měsíců)

Příjemce dotace: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Součást: Fakulta humanitních studií

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

